

Bogdan Petru Niculică, Ștefănița-Mihaela Ungureanu, *Josef von Gutter, cel dintâi arheolog al Bucovinei și scrisorile sale către istoricul Franz A. Wickenhauser*, cuvânt înainte conf. univ. dr. Mircea Ignat, Suceava, Editura Karl A. Romstorfer, 2019, 242 p.

În anul 2019, la Editura „Karl A. Romstorfer” a Muzeului Național al Bucovinei Suceava a apărut volumul *Josef von Gutter, cel dintâi arheolog al Bucovinei și scrisorile sale către istoricul Franz A. Wickenhauser*, ca rod al colaborării dintre cercetătorii Bogdan Petru Niculică (Muzeul Național al Bucovinei, Suceava) și Ștefănița-Mihaela Ungureanu (Institutul Bucovina al Academiei Române, Rădăuți). Lucrarea beneficiază de „Cuvântul înainte” al arheologului sucevean Mircea Ignat, unul dintre primii cercetători ai istoriei arheologiei din zona de nord a Moldovei, care subliniază necesitatea de a analiza vechi descoperiri, unele dintre ele cunoscute numai din publicații austriece de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea.

Cei doi autori și-au propus republicarea scrisorilor lui Josef von Gutter către Franz A. Wickenhauser apărute într-un tiraj restrâns, la Rădăuți, în anul 1933, prin efortul profesorului Rudolf Gassauer. Acest demers este completat cu informații extinse cu privire la personalitatea și realizările celor doi corespondenți, contextul istoric și științific în care această corespondență are loc, preocupările autorităților austriece din epocă pentru protejarea patrimoniului cultural, în care un rol de referință l-a avut K. K. Central-Commission für Erforschung und Erhaltung der Kunst- und Historischen Denkmale. În acest fel, volumul este împărțit în mai multe capitole cu rolul de a prezenta, în context istoric, corespondența dintre cele două personalități. După amintitul „Cuvânt înainte”, aparținând conf. univ. dr. Mircea Ignat, urmează: I. „Despre cel dintâi arheolog al Bucovinei, Josef von Gutter și scrisorile sale către istoricul Franz A. Wickenhauser” (B. P. Niculică), II. „Despre Comisia Centrală din Viena. Înființare, organizare, obiective” (Șt. M. Ungureanu), III. „Josef von Gutter: documente din arhivele de la Viena” (Șt. M. Ungureanu), IV–V. „Sumarul scrisorilor” și scrisorile în limba germană cu traducerea în limba română (Șt. M. Ungureanu), la care se adaugă rezumatele în limbile engleză și germană, abrevierile, bibliografia, ilustrațiile, lista ilustrațiilor și indicele de nume.

În prima parte a lucrării, cercetătorul sucevean prezintă activitatea lui Josef von Gutter, în calitatea sa de prim arheolog al Bucovinei, cu toate că nu există o operă scrisă a acestuia, ci doar notițele pe care le trimitea Comisiei Centrale de la Viena și care apăreau în „Mittheilungen der K. K. Central-Commission für Erforschung und Erhaltung der Kunst- und Historischen Denkmale”. Bogdan Petru Niculică este cunoscut pentru preocupările sale constante de readucere în atenția cercetătorilor de astăzi a unor descoperiri și personalități uitate, printre care și căpitanul von Gutter, inițiatorul Societății Muzeului Siret (1870), al cărei patrimoniu a fost adunat cu scopul de a contribui la colecțiile viitorului Muzeu al Țării Bucovinei. Relatările lui Dionisie Olinescu dovedesc implicarea lui Gutter în ceea ce astăzi s-ar numi protecția patrimoniului local, dar și în realizarea unor cercetări arheologice la Siret, apreciind deopotrivă implicarea consilierului Franz Wickenhauser în dezvelirea istoriei locale, numindu-i „germani românofili”. Una dintre cele mai importante acțiuni ale lui Gutter, desfășurată prin intermediul lui D. Olinescu, a fost trimiterea unui „chestionar arheologic” către preoții din Bucovina. Publicarea documentelor aflate la Viena de către Ștefănița-Mihaela Ungureanu adaugă noi informații despre activitatea căpitanului von Gutter și descoperirile făcute de acesta în „cercetări de teren” sau aduse la el de alte persoane. În scrisoarea din 22 iunie 1885, autorul scrie: „Acum nu-mi mai rămâne nimic altceva de făcut decât să achiziționez totul din fonduri proprii, pentru a nu permite să se piardă pentru știință” (p. 173). Obiectele sunt descrise atent, oferindu-se detalii despre origine, epoca din care provin și aspect, dovedind cunoștințele temeinice de arheologie și numismatică pe care inițiatorul Societății Muzeului din Siret le avea. Din documentele publicate, se

poate observa că aceste cercetări nu se restrângeau la zona Siretului; corespondentul Comisiei Imperiale se deplasa în diverse alte locuri: Suceava, Cupca, Prisăcăreni. Ne-a atras în mod deosebit atenția fragmentul de document scris în limba latină, descoperit într-o cistă de piatră la Suceava, care face referire la Bonus de Musto, amintit în documentele venețiene din secolul al XIV-lea. În acest caz, documentele din arhivele vieneze pot fi corelate cu scrisorile lui Gutter, acesta reluând în corespondența sa ulterioară, în mai multe cazuri, informațiile trimise autorităților, detaliind unele descoperiri, inclusiv cea a pergamentului găsit la Suceava. În anul 1880, căpitanul Gutter inițiază cercetări arheologice la Cetatea de Scaun a Sucevei, pe care le întrerupe din motive financiare, dar fără să ofere date despre eventualele descoperiri făcute aici sau zona în care acestea s-au realizat. Remarcăm faptul că își petrece perioade lungi de timp în călătoriile documentare, pentru a realiza monografiile pentru bisericile medievale ale Bucovinei, fără să fie retribuit. Trebuie să subliniem importanța remarcabilă a corespondenței, dar și a documentelor, ele fiind singurele mărturii despre aceste artefacte care s-au pierdut în vâltoarea celor două războaie care au urmat. În plus, cei doi corespondenți erau specialiști, persoane avizate care cunoșteau valoarea descoperirilor făcute. Franz Wickenhauser, cunosător al slavonei, este solicitat în numeroase rânduri să descifreze documente vechi moldovenești. De asemenea, Gutter descifrează cu acuratețe monedele care îi sunt aduse și le descrie cu exactitate în rapoartele sale.

În concluzie, apreciem în mod deosebit efortul celor doi autori de a redescoperi munca unor oameni dedicați, de acum mai bine de un secol, a căror contribuții la arheologia și istoria acestor locuri nu au fost lăsate în uitare.

Monica Dejan

Mihai Iacobescu, *Însemnări despre oameni și cărți*, Iași, Editura Junimea, 2020, 242 p.

Cel mai recent volum al prof. univ. dr. Mihai Iacobescu avea să ajungă la Suceava, de „Ziua Bucovinei”, cele dintâi cărți, însoțite de autograful istoricului bucovinean, fiind oferite cititorilor în cadrul Universității sucevene.

În posesia unei coperte extrem de sugestive, ce înfățișează, de fapt, masa de lucru și un colț din biblioteca impresionantă pe care o deține prof. Mihai Iacobescu, volumul se vrea a fi o expresie a muncii neîncetate a istoricului bucovinean, care, mereu neobosit, își așază condeiul pe coala de hârtie, pentru a trasa veșnicia cuvintelor. Totodată – așa cum însuși autorul notează – volumul „încearcă să ia pulsul națiunii, să cunoască și să înțeleagă starea ei intimă la o sută de ani de la înfăptuirea Marii Uniri și 78 de ani de la prăbușire”, și să reflecte activitatea științifică a unor nume cunoscute în mediul cultural românesc.

Pe parcursul celor 242 de pagini, istoricul așterne nu mai puțin de 47 de recenzii asupra unor lucrări de excepție, semnate de istorici, critici și istorici literari, cercetători sau preoți cu preocupări științifice.

Pentru început, autorul s-a aplecat asupra volumului îngrijit de preotul Viorel Dutciac, care se vrea a fi un omagiu adus generației care a înfăptuit Marea Unire, parohul din Frătăuții Noi punând în circulație un fragment din cronica parohiei, semnat de Constantin Ureche. Continuând în aceeași notă, autorul avea să aprecieze *Enciclopedia Bucovinei* întocmită de Emil Satco și Alis Niculică ca fiind un monument ridicat în semn de „omagiu adus înaintașilor și contemporanilor din întreg spațiul nefericitei și detrunchiatei Bucovine”. De asemenea, istoricul și criticul literar Liviu Papuc, continuându-și preocupările asupra operei lui Leca Morariu, demersuri în care le-a avut alături pe soția sa, Olga Iordache, și pe Maria Olar, președinte a Fundației Culturale „Leca Morariu”, este – în opinia istoricului – singurul care a întocmit „ceea ce n-a îndrăznit și reușit nimeni până acum”, antologia *Bucovina în scrieri de epocă*. Oprindu-se asupra albumului dedicat familiei cărturarului I. G. Sbiera, întocmit de Elena Pintilei, autorul avea să-l aprecieze ca fiind un „travaliu științific” care „oferă un univers mirific, captivant, atrăgător și tonifiant”.

În următoarele pagini, prin ochii cunoscutului istoric descoperim: volumul document semnat de Olimpia Mitric, în cuprinsul căruia sunt valorificate manuscrisele slavo-române aflate în fondurile Bibliotecii Mănăstirii Sucevița; jurnalul de campanie al Regimentului 9 Vânători, publicat sub îngrijirea universitarului Ion I. Solcanu, apreciat ca fiind „unul dintre cele mai ample jurnale”; documente inedite, emise între 1917 și 1918, precum și procesele verbale aferente ședințelor Sfatului Țării, valorificate de Ion Țurcanu, în calitate de editor; aspecte din viața și activitatea unor vrednici români care au scris istorie: înaltul ierarh Dositei Herescu, episcopul Dionisie Erhan, patriarhul Nicodim Munteanu, unionistul Iancu Flondor; o pagină din viața Reginei Maria, prin demersul științific al istoricului Ion Bulei; „cartea avertisment” semnată de medicul scriitor Ioan Iețcu; volumul semnat de Doina Cernica și Maria Toacă, două scriitoare de excepție, prin intermediul cărora sudul și nordul Bucovinei se află într-o permanentă unitate culturală; culegerea de documente privitoare la Marea Unire, apărută sub îngrijirea istoricului Ioan Scurtu; aspecte din viața bisericească din Bucovina ocupată de habsburgi, volum apărut ca rezultat al cercetărilor întreprinse de preotul Ioan Paul Valenciuc; antologia prin care istoricul și criticul literar Ion Filipeciuc ne destăinuie *Temeiul unirii Bucovinei cu Regatul României*, precum și alte două volume, de asemenea dedicate Marii Uniri; volumul excepțional semnat de preotul Dumitru Valenciuc, în care sunt valorificate o serie de documente emise de Serviciul de Informații al Armatei Române, în Bucovina din perioada anilor 1915–1916.

Rigorile impuse de domeniul în care universitarul Mihai Iacobescu și-a desfășurat activitatea timp de peste 54 de ani sunt evidente în conceperea lucrării. Prin intermediul acesteia, istoricul a emis o serie de aprecieri avizate asupra unor volume care, astăzi, pe bună dreptate, fac parte din bibliografia de referință pentru unul dintre sacrele evenimente din viața românilor – Marea Unire.

Reprezentant de marcă al vieții cultural-științifice și al sistemului de învățământ universitar sucevean, Mihai Iacobescu a fost și este un făuritor de destine, formând generații la rând, sculptând și finisând tineri cu potențial care astăzi își desfășoară activitatea, fie în calitate de dascăli, bibliotecari sau muzeografi, fie în calitate de ingineri sau preoți. Prin volumul de față, autorul se poziționează între figurile reprezentative pentru contemporaneitatea noastră și pune la dispoziția cititorului un număr impresionant de date și aprecieri privind cercetarea trecutului Bucovinei și Marea Unire.

Elena Pintilei

Marian Olaru (coord.), Ștefănița-Mihaela Ungureanu, Cristian Alexandru Boghian, *Case tradiționale din Bucovina*, Editura Universității „Ștefan cel Mare”, Suceava, 2020, 149 p. + 5 p.

Unul dintre rezultatele finalizării activităților din cadrul proiectului PORT Cultural¹, îl reprezintă albumul *Case tradiționale din Bucovina*, apărut la Editura Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava. Acesta a fost tipărit în anul 2020, ca urmare a eforturilor echipei de proiect din cadrul Institutului „Bucovina” al Academiei Române: Ștefan Purici, Marian Olaru, Ștefănița-Mihaela Ungureanu, Ovidiu Bătă, Carol Alexandru Mohr și Cristian Alexandru Boghian. Activitățile din teren au constat în identificarea unor case tradiționale valoroase și crearea unei baze de date cu informații, fotografii și interviuri despre acestea. În urma prelucrării datelor centralizate, s-au selectat aproximativ 100 de case reprezentative din zonele etnografice ale județului Suceava (cu respectarea limitelor Bucovinei istorice), pentru a fi prezentate în acest album. De asemenea, deoarece proiectul a fost unul care a implicat mai multe instituții, sunt incluse și relevee de arhitectură/structură realizate de echipa de proiect a Facultății de Arhitectură „G. M. Cantacuzino” din cadrul Universității Tehnice

¹ „PORTofoliu de instrumente inovative pentru dezvoltarea durabilă a comunităților rurale cu potențial turistic, prin valorificarea elementelor de patrimoniu și identitate culturală”. Pentru detalii accesați www.portcultural.usv.ro.

„Gheorghe Asachi” din Iași. Fotografii incluse au fost realizate de cercetătorii Institutului „Bucovina” al Academiei Române, iar câteva fotografii adiționale de Vlad Ilaș, Petru Palamar și Gabriel Herea.

Albumul beneficiază de o prezentare succintă a Țării Fagilor, o descriere a proiectului PORT Cultural și a obiectivelor acestuia, o secțiune amplă dedicată caracteristicilor constructive ale caselor din Zona Bucovinei, un semnal privitor la importanța peisajului cultural, precum și o descriere a peisajului cultural bucovinean.

Urmează o hartă complexă ce expune, în cadrul limitelor județului Suceava, delimitările zonelor etnografice, precum și granița Bucovinei istorice. Astfel, în cadrul hărții sunt marcate cu puncte locațiile obținute prin GPS ale caselor valoroase identificate în proiect. Urmează o prezentare a practicilor de utilizare a patrimoniului construit în Bucovina, precum și o detaliere privind documentarea unor bune practici de valorificare a peisajului.

După această secțiune introductivă, se prezintă casele identificate și selectate, acestea fiind organizate în cadrul zonelor etnografice: Rădăuți, Humor, Suceava, Dorna, Siret, Câmpulung Moldovenesc. În general, fiecărei case îi este atribuită o pagină ce include trei, patru sau cinci fotografii (ansamblu și detalii), o localizare în cadrul zonei etnografice, împreună cu anul construcției. De asemenea, este inclusă și o descriere succintă, dar bogată în detalii referitoare la tipologia casei, numărul camerelor, specificități arhitecturale, mobilier și anexe, unele texte incluzând și anumite detalii referitoare la istoricul casei. Mai mult, unele clădiri beneficiază de încă o pagină, unde este inclus relevul de arhitectură al construcției ce prezintă structura tradițională a acesteia.

În ultima secțiune a lucrării au fost selectate și câteva case tradiționale care au fost renovate, mutate, recondiționate sau le-a fost schimbată destinația în vederea valorificării optime a acestora. Astfel, secțiunea este dedicată bunelor practici utilizate la unele case-model din toate zonele etnografice, având o structură de prezentare similară cu cea anterioară.

În concluzie, recomandăm albumul *Case tradiționale din Bucovina*, realizat de Institutul „Bucovina” al Academiei Române, tuturor celor care doresc să cunoască starea actuală a patrimoniului cultural construit bucovinean prin ansamblul fotografiilor, informațiilor arhitecturale, istorice și etnografice inedite incluse în această lucrare.

Cristian-Alexandru Boghian

Mugur Andronic, *Fortificațiile Bucovinei de-a lungul timpului. Bukovina fortifications over time*, seria „Pagini din istoria și cultura Bucovinei”, XIX, Societatea Culturală Ștefan cel Mare – Bucovina), Suceava f.e., 2021, 184 p. + 44 planșe.

La sfârșitul anului 2021, a apărut o nouă lucrare de sinteză semnată de Mugur Andronic, arheolog și cercetător în cadrul Muzeului Național al Bucovinei, sub cupola cunoscutei și apreciatei serii „Pagini din istoria și cultura Bucovinei”, pe care a inițiat-o în cadrul Societății Culturale „Ștefan cel Mare – Bucovina”, ajunsă acum la numărul XIX. Seria include volume cu referire la istoria Bucovinei, domeniu în care Mugur Andronic a excelat și pe care l-a transformat în profesia sa intimă, de credință. Amintim doar că, în cadrul seriei menționate, au apărut sub aceeași semnătură atât repertoriul arheologic al județului Suceava, sub titulatura *Cercetări arheologice în Bucovina. Patrimoniul arheologic al Bucovinei* (vol. I, Suceava, 2016), un instrument de lucru indispensabil specialiștilor arheologi și a celor interesați de patrimoniul zonei noastre, precum și primele volume ale seriei *Istoria Bucovinei* (vol. I–II, Suceava, 2008, 2014), proiect de durată.

Mugur Andronic a fost o prezență constantă în cei 41 de ani de activitate în cadrul Muzeului Național al Bucovinei din Suceava (1979–2020), în activitățile diverse desfășurate în domeniul arheologiei din spațiul nord-est carpat. Spirit critic, evaluator și, mai ales, pasionat, definit de idei care, de multe ori, au excedat preocupările plate ale unor contemporani, Mugur Andronic și-a legat definitiv numele de anumite domenii, de investigarea unor subiecte, dintre care unele unice sau chiar

tabu ale istoriografiei naționale. Dintre contribuțiile sale, menționăm selectiv: descoperirea, printr-o muncă asiduă de teren, de decenii, a numeroase situri arheologice din județul Suceava; realizarea, în consecință, a primului repertoriu arheologic al județului nostru; cea dintâi sinteză istorico-arheologică a unui bazin hidrografic din Podișul Sucevei – bazinul râului Soloneț; realizarea primelor săpături în zona Cacica, în efortul de a evalua locuirea preistorică legată de exploatarea sării și prezența și utilitatea – incluzând totodată reconstrucția istorică – a *briquetagelor*; cercetarea prin periegeze și sondaje a unor slatini din Bucovina (inclusiv din regiunea Cernăuți, Ucraina); investigarea sistematică a unor situri arheologice aparținând dacilor liberi, civilizației Sântana de Mureș-Cerneahov, din perioada formării poporului român, precum și din perioada antemergătoare cristalizării statului medieval Moldova; inițierea unor muzee locale (cel din Salina Cacica, Baia, Adâncata, Râșca ș.a.); fondarea primului ONG post-decembrist din județul Suceava; cercetări de teren și în arhivele vizeze, care au expus în premieră comunității științifice și publicului larg fortificările austriece din microzona Gura Humorului; realizarea unor expoziții cu tematică variată și inedită, având ca obiectiv general tematic Bucovina.

Rândurile de față urmăresc prezentarea, chiar dacă rezumativă, a ultimului său volum, ale cărui idei/conținuturi au fost expuse, parțial sau integral, în diverse contribuții anterioare, dar care nu puteau oferi o sinteză pe un subiect amplu, generos, complicat și dificil de „amenajat” din punct de vedere istoric-arheologic, el necesitând ani de cercetări documentare, dar, mai ales, de teren. Subiectul, fortificațiile Bucovinei, este inedit în înțelesul cuprinzător al cuvântului, iar expunerea pentru prima dată în cadrul comunității științifice i se datorează, de asemenea, lui Mugur Andronic, cu prilejul unor manifestări științifice din ultimul deceniu; de altfel, la momentul când și-a manifestat dorința de a realiza această sinteză, autorul a beneficiat de susținerea instituției în care și-a desfășurat activitatea, precum și a unor colegi (de la Muzeul Național al Bucovinei și Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava), care au sprijinit, după puterile lor, inițiativa.

Volumul, tipărit în format B5, al cărui titlu este expus mai sus, conține 18 capitole, pe care le enumerăm în continuare: I. „Introducere” (pp. 8–10); II. „Toponimia Bucovinei ca izvor istoric” (pp. 10–22); III. A. „Situri arheologice Precucuteni și Cucuteni fortificate” (pp. 22–43); III.B. „Situri Cucuteni cu sistem defensiv incert” (pp. 43–49); IV. „Situri din Hallstatt fortificate” (pp. 49–51); V. „Situri din La Tène fortificate” (pp. 51–56); VI. „Situri prefeudale și medievale” (pp. 56–68); VII. „Apariția și dezvoltarea sistemului defensiv medieval în Moldova. Scurte considerații introductive” (pp. 68–82); VIII. „Sistemul vechi de apărare al orașului Suceava, Cetatea de Vest a Sucevei, Cetatea de Scaun și Curtea Domnească” (pp. 82–95); „IX. Mănăstiri și curți boierești fortificate” (pp. 95–112); X. „Locuri de refugiu și puncte de avertizare medievale” (pp. 112–119); XI. „Sistemul austriac de forturi din Bucovina de la Gura Humorului” (pp. 119–135); XII. „The Austrian forts in Bukovina (Romania): an insight into the fortification system at Gura Humorului” (pp. 135–150); XIII. „Alte amenajări de epocă austriacă” (pp. 150–151); XIV. „Valul din Bucovina” (pp. 151–160); XV. „În loc de concluzii” (pp. 160–161); XVI. „Summary. Bucovina fortifications over time. Explanations of the plates” (pp. 162–167); XVII. „Bibliografie” (pp. 167–184); XVIII. „Ilustrație” (pp. 185–229).

Desigur, subiectul fortificațiilor Bucovinei suportă abordări mai largi, aici nefiind aduse în prim-plan decât câteva secvențe de ordin general ale prezentei lucrări. În primul rând, ca remarcă necesară, așa cum explică și autorul în „Introducere”, s-a considerat, în aparentă contradicție cu titlul volumului, expunerea discuțiilor doar la unitatea administrativă a județului Suceava. Aflăm din acest capitol care sunt cele dintâi semnalări ale unor fortificații (preistorice și medievale), amintite de pionierii arheologiei Bucovinei austriece, Karl A. Romstorfer, Dionisie Olinescu și Victor Prelicz (din secolul al XIX-lea); ulterior, în capitolul al II-lea, toponimia a fost utilizată ca izvor documentar pentru identificarea unor fortificații (fiind vizate toponime cu semnificații defensive: Cetățuia/Cetățica, Horodiștea, Zamca/Zamciș, Tabără/Tabărăște, Ocop, Straja, Val, Șanț, Troian). Autorul a întâmpinat, firesc, dificultăți în identificarea și poziționarea cartografică, un rol negativ fiind jucat de distrugerile antropice și informațiile lacunare.

În economia lucrării, spații largi (cap. III) au fost consacrate fortificațiilor preistorice, atribuite civilizațiilor Precucuteni și Cucuteni. Sunt aduse în discuție originea și propagarea sistemelor defensive, transmișii culturale, fiind prezentate schematic mai multe situri: Adâncata și Baia, care au

beneficiat de investigații geofizice, Călinești, Fetești, Preutești, Varvata ș.a., care sunt în curs de cercetare. De asemenea, Mugur Andronic prezintă o listă cu posibile fortificații cucuteniene, în aprecierea autorului jucând un rol important configurația terenului și toponimia. De menționat, o dată în plus, faptul că autorul a cercetat personal, în cei peste 40 de ani de activitate, toate siturile menționate, adunând un imens material documentar și fotografic. În ceea ce privește fortificațiile de la începutul epocii fierului (secolele XII–X a. Chr.) și din secolele IV–III a. Chr. capitolele IV și V consemnează cercetările de la Siret – Dealul Ruina (cea mai întinsă fortificație Găva-Holihrad din județul Suceava și, posibil, din spațiul est-carpatic, de la începutul epocii fierului) și Merești – Cetățuie (secolele IV–III a. Chr.).

Cercetările sistematice recente ale lui Mugur Andronic, întreprinse la Volovăț – Porcăreț, care sunt însoțite de mai multe date radiocarbon, au precizat secolul al VIII-lea d. Chr. ca fiind intervalul cronologic probabil al construcției sistemului defensiv (val de pământ, palisadă, șanț). Inițierea acestor săpături s-a datorat, așa cum explică autorul, existenței unei tradiții locale, consemnată de etnograful Simion Florea Marian, conform căreia întărirea ar fi fost atribuită perioadei descălecatului lui Dragoș din Maramureș. În același capitol VI este discutată posibilitatea existenței unei fortificații la Siret – Horodiștea, legată poate de perioada premergătoare apariției statului medieval Moldova, cu o continuare în secolele XII–XIV și existența capitalei Moldovei la Siret. În ceea ce privește fortificațiile medievale, acestea sunt discutate în contexte mai largi, fiind atinse, în cadrul capitolelor VII–X, apariția, dezvoltarea și importanța strategică, fiind totodată amintite valurile și șanțurile de apărare de la Roman, Baia, Suceava, precum și cele de la Baia – Cetățuie și Dealul Colacului, reprezentând, în opinia autorului, probabil puncte de refugiu în situații critice. Atenția sa este îndreptată și către vechiul sistem de apărare al orașului Suceava, către Cetatea de Vest, Cetatea de Scaun și Curtea Domnească; este menționat și fostul sistem cu val și șanț care proteja, în secolul al XIV-lea, vatra veche a orașului medieval Suceava, a cărui utilitate ar fi dispărut, după arheologul Mircea D. Matei, în vremea lui Petru I Mușat. De asemenea, Mugur Andronic trece în revistă mănăstirile fortificate din județul Suceava, precum și unele cercetări privitoare la curțile boierești (Boroaia-Giulești, Horodniceni), care necesită a fi reluate pentru precizarea unor eventuale sisteme defensive. Reluarea investigațiilor de teren și de cabinet se impune, în viziunea autorului, și în cazul unor locuri de refugiu și puncte de avertizare medievale amprintate în memoria localnicilor prin intermediul toponimelor „Cetățuia”, „Cetățica”, „Cetate”, „Zamca”, „Zamciș” precum și în ceea ce privește organizarea unui sistem teritorial de semnalizări cu focuri, astăzi mai păstrându-se doar puține locuri cu denumirea de „Straja” sau derivate: „Straja Mare”, „Straja Mică”, „Piatra Străjii”.

În ceea ce privește conținutul capitolelor XI–XII, autorul a considerat necesar ca datele anterior publicate, incluse în monografia din 2017, consacrată forturilor austriece de la Gura Humorului, să fie republicate bilingv în volumul de față, un motiv constituindu-l tirajul redus al amintitei publicații. Apreciem că acest sistem de forturi (primele amenajări datând de la sfârșitul secolului al XVII-lea; continuate în 1854 și abandonate în 1855) ar merita o investigație arheologică profundă, urmată de inițierea unui traseu turistic, în beneficiul patrimoniului și al comunității locale.

Capitolul XIII se referă la câteva amenajări datând din perioada administrației austriece a Bucovinei, din zona montană a județului Suceava și din partea de podiș, surprinse de Mugur Andronic pe hărțile austriece (Coșna, Gura Humorului, Șaru Dornei, Merești). Interesante sunt informațiile legate de existența „valului din Bucovina (capitolul XIV), asupra căruia, în trecut, arheologul sucevean Mircea Ignat și-a oprit atenția. Acest obiectiv, reprezentând cel mai nordic sistem de apărare cu șanț și val de pământ din teritoriul est-carpatic, ar necesita noi investigații arheologice, în vederea stabilirii exacte a traseului. Analiza unor serii de toponime („Troian”, „Șanț”, „Șanțuri”), identificate de Mugur Andronic și în timpul cercetărilor sale de teren din bazinul hidrografic Soloneț, l-au determinat să reconfigureze parțial traseul valului. Volumul se încheie cu un concis segment concludiv (capitolul XV), însoțit de rezumatul în limba engleză, lista ilustrației, bibliografia (146 de titluri, din care 15 constituie contribuțiile autorului) și ilustrația (44 de planșe monocrome).

În contextul subiectului complex abordat în prezentul volum, parcurgând cu atenție paginile sale, apreciem că se deschid multiple modalități de abordare în viitor a unor teme și subteme de cercetare, care au fost atinse de către Mugur Andronic, pomind de la clarificările stratigrafice,

poziționarea precisă în teren cu ajutorul instrumentelor moderne, continuând cu datele toponimice și contextualizarea istorică. Există, desigur, imperfecțiuni, folosirea unor termeni precum „Hallstatt” sau „pfeudal” necesitând explicații teoretice și ajustări la valoarea istorică actuală. Tenacitatea cu care a adunat consistentul material documentar, ambiția de a-l finaliza, după anul pensionării și în contextul curent, depunând un volum impresionant de muncă, îi asigură autorului un loc distinct în cadrul istoriografiei Bucovinei și în galeria arheologilor care au trudit în beneficiul patrimoniului unității noastre administrative județene, volumul privitor la fortificațiile Bucovinei constituind o continuare a muncii depuse de-a lungul deceniilor de activitate, încununate de volumele privind *Istoria Bucovinei*, repertoriul arheologic al județului Suceava și teza sa de doctorat privitoare la teritoriul nord-est carpatic în a doua jumătate a primului mileniu creștin.

Bogdan Petru Niculică

„«Glasul Bucovinei». Revistă trimestrială de istorie și cultură”, Cernăuți – București, anul XXVI, nr. 1–2 (105–106), 2020, 223 p.

În acest număr dublu al revistei „Glasul Bucovinei” sunt publicate, în cele 11 rubrici, materiale cu o tematică diversă, referitoare la istoria și cultura Bucovinei. „Bucovina – procese istorice și sociale”, prima rubrică din sumar, cuprinde cinci materiale pe teme de istorie contemporană. Pornind de la ideea că „lecțiile trecutului ar trebui să fie un fel de vaccin împotriva încercărilor de a mutila adevărul istoric în interesul noii politici internaționale agresive” (p. 22), Alexandru Rusnac prezintă câteva date istorice legate de orașul Cernăuți în perioada Primului Război Mondial („La intersecția civilizațiilor: orașul Cernăuți în anii Primului Război Mondial”), perioadă în care orașul a suferit mari pierderi umane și materiale, fiind ocupat de trei ori de trupele țariste (septembrie 1914, noiembrie 1914, iunie 1916). „Făcând o comparație cu războaiele de astăzi în care este implicată Rusia”, concluzionează autorul, „termenul de «ocupație rusă» devine extrem de actual pentru foarte mulți dintre noi. Doar conceptul de «lume rusă» se pare a nu avea granițe clare, iar cernăuțenii nu doresc să ajungă vreodată în capcanele ei. Mai ales că avem o experiență amară a trecutului” (p. 28). Emilian Dranca, autorul unor articole publicate în „Glasul Bucovinei” despre emigrarea etnicilor germani din Bucovina în contextul celui de al Doilea Război Mondial, semnează în acest număr materialul „SS și rolul său în organizarea și manipularea acțiunii Heim ins Reich”, subliniind modul în care a funcționat SS și rolul instituțiilor pe care le-a înființat „pentru igiena și puritatea rasială precum și cele pentru emigrare și imigrare. În cadrul acestor instituții este vizibil modul de funcționare și exercitare a mecanismului puterii politice bazat eminent pe ideologie” (p. 33). În acest context, autorul se referă și la situația etnicilor germani din Bucovina care au emigrat în Germania sau care au revenit în România ca urmare a nemulțumirilor datorate condițiilor de primire din lagăre. În cadrul aceleiași rubrici sunt publicate și trei discursuri care au fost susținute în cadrul mesei rotunde internaționale „Politica istoriei: între regiunea baltică și Marea Neagră” (Kiev, 29 aprilie 2020). Primul dintre acestea îi aparține lui Marin Gherman, care abordează o temă despre „Politica istoriei în triunghiul Ucraina – România – Republica Moldova (prin prisma mass-media)”. Autorul prezintă, comparativ, pozițiile ocupate de „narațiunea presei” privind evenimentele istorice și memoria colectivă în aceste trei țări. Concluzia este aceea că, din păcate, „cooperarea la nivelul istoricilor, oamenilor de știință și mass-media cu privire la formarea unei narațiuni istorice comune în zona transfrontalieră este minimă, deoarece statele din cadrul triunghiului geopolitic amintit au o sumedenie de pagini istorice discutabile, subiecte problematice sau tabu în istoria comună”. Pentru a evita contradicțiile și neîncrederea dintre aceste țări, generate de un schimb de informații denaturate, ar trebui „să se construiască narațiuni comune și un schimb real de informații” și ar trebui găsite soluții „atât la nivelul diplomației culturale și economice, cât și la nivelul instituțiilor societății civile și al strategiilor mediatice transfrontaliere” (pp. 11–12). Pornind de la ideea că „politica istorică se exprimă prioritar prin narative”, Dorin Popescu apreciază, în articolul intitulat „Cuptoare narative subversive cu dublă combustie”, că în regiunea Mării Negre și a Mării Baltice „se confruntă două narative dominante –

narativul european și cel rusesc, iar în subsidiar au loc tensiuni locale (colaterale) între diferite narative naționale divergente” (p. 14). Viitorul Europei, afirmă autorul, riscă să fie marcat de „contagiunile narativului rusesc în țările din Europa Centrală și de Est”, precum și de „pasivitatea Vestului față de riscul crescut al acestor contagiuni” și de aceea „este vitală o introspecție detaliată în țările noastre privind mecanismele interne ce pot facilita contagiunea narativelor revizioniste din est în mentalul nostru public; [...] această contagiune descrește nu doar prin distanța geografică față de emițător sau prin distanța temporală față de faptul istoric, ci și prin capacitatea noastră reală de a prefera democrații și coeziuni în locul unor miraje autohtoniste datate istoric” (p. 15). Serghei Hakman semnează materialul „Al Doilea Război Mondial ca factor de sensibilitate istorică în relațiile ucraineano-române”, subliniind ideea că reflectarea obiectivă a trecutului istoric este importantă pentru construirea unor relații bazate pe principiile respectului reciproc, încrederii și cooperării între țările vecine.

La rubrica „Cronica limbii”, Alexandrina Cernov publică articolul „Limba română și capcanele politice din Ucraina”, însoțit de două documente: scrisoarea Asociației Național-Culturale a Moldovenilor din Ucraina adresată autorităților ucrainene și scrisoarea reprezentanților intelectualității românești din Ucraina adresată autorităților din Republica Moldova. „Elaborarea unor lucrări de istorie a limbii române (evoluția dacoromânei) și de istoriografie a problemelor controversate care au apărut și au evoluat timp de mai multe secole este absolut necesară” pentru a combate afirmațiile celor care susțin existența a două limbi: română și moldovenească și pentru „a susține științific demersurile politice ale românilor din Basarabia și Ucraina și revenirea la denumirea firească – limba română” (p. 47).

Personalitatea artistului bucovinean Grigore cavalier de Pantazi (1872–1939), „artist coregraf de renume europeană și mare suflet de român, crainic al frumosului național” (p. 62), este evocată, la rubrica „Dimensiuni culturale”, de Vladimir Acatrini și Sergiu Bărbuț.

Două materiale pe teme de istorie bisericească sunt semnate de Alexandrina Cernov, „Bisericiile ortodoxe în viața românilor din nordul Bucovinei într-un stat ateu” (destinul bisericii ortodoxe sub ocupația sovietică din anii '40–'50 ai secolului trecut) și Maria Toacă „Credință și suferință la românii din Boian” (date istorice despre biserici și preoți din Boian).

La rubrica „In memoriam” sunt publicate materiale care evocă personalitatea lui Mircea Lutic (1939–2020), poet, publicist, traducător: Arcadie Suceveanu, „O lumânare pentru Mircea Lutic”; Nicolae Șapcă, „Negură peste «baștina luminii»”; Maria Toacă, „S-a sfârșit «vârsta de balsamuri și de flori». Poetul a pășit în veșnicie”; Edmond Neagoe, „Trepte pe fâgașul luminii”. Tot aici este publicat, sub titlul „Zămislit, ca un prunc, în cuvânt” și mesajul Consiliului Național al Românilor din Ucraina, Societatea Scriitorilor Români din Cernăuți. Despre alte personalități ale culturii bucovinene scriu: Iuliana Luceac, „70 de ani de la nașterea profesorului Ilie Luceac”; Alexandrina Cernov, „Mihai Jar: o viață dedicată școlii”; Nicolae Șapcă, „Dumitru Covalciuc: un suflet zbuciumat și-n ceruri”; Marin Gherman, „Profesorul Vasile Guțuleac din Cernăuți”.

Ștefan Broască semnează materialul „Focul sacru al vetrei părintești sau recuperarea memoriei” (cu referiri la lucrarea semnată de Alina Elena Andruhovici, *Memorie descătușată*) și Vasile Tărățeanu, „Scriu de dragul creației, nu a recunoștinței” (sunt prezentate câteva lucrări ale scriitorului basarabean Vladimir (Vlad) Vlas, a cărui operă are ca „temă primordială” unitatea națională), ambele publicate la rubrica „Teorie, istorie și critică literară”.

Rubrica „Aniversări” este dedicată diplomatului (în perioada 2007–2011 a fost în misiune diplomatică la Cernăuți), analistului politic și omului de cultură Dorin Popescu, la împlinirea a 50 de ani. Semnează mesaje de felicitare, sub titlul „Cernăuțiul ține minte! La mulți ani, Dorin Popescu!”: Tudor Zegrea (președintele Societății Scriitorilor Români din Cernăuți, membru al comitetului coordonator al Consiliului Național al Românilor din Ucraina), Alexandrina Cernov (director al Editurii „Alexandru cel Bun” din Cernăuți), Ion Botoș (președintele Uniunii Regionale a Românilor din Transcarpatia „Dacia”), Vasile Băcu (președintele Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina „Mihai Eminescu”), Vasile Tărățeanu (președintele Centrului Cultural Român „Eudoxiu Hurmuzachi” din Cernăuți), Vitalie Zăgrea (președintele Ligii Tineretului Român „Junimea” din regiunea Cernăuți), Ștefan Hostiuc (redactor-șef al revistei „Mesager bucovinean”), Grigore Gherman (interpret, poet, compozitor), Vasile Rauț (președintele Societății „Golgota” a românilor din Ucraina), Anatol Popescu (președinte fondator al Asociației „Basarabia” a românilor din regiunea Odesa),

Serghei Hakman (istoric, politolog), Marin Gherman (director al Institutului de Studii Politice și Capital Social, președinte al Centrului Media BucPress din Cernăuți).

Începând cu anul 2012, revista „Glasul Bucovinei” publică, la rubrica „Arhiva Bucovinei”, fragmente din manuscrisul dactilografiat *Povestea Bucovinei*, de Filip Țopa. În acest număr este publicat fragmentul VIII din volumul IV al acestui manuscris. În cadrul aceleiași rubrici se continuă publicarea corespondenței dintre academicianul Vladimir Trebici și Mircea Irimescu, președinte al Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina în perioada 1990–2013, sub titlul „Impresionanta personalitate a academicianului Vladimir Trebici”.

Două evenimente științifice organizate în anul 2020 sunt prezentate la rubrica „Conferințe” de Vasile Bărbuță, „Masa rotundă internațională «Spațiul celor trei mări și crimele imperiului»” și Marin Gherman, „Conferința științifică internațională «Minorități naționale inventate. Moldovenismul: politici, cauze, efecte»”.

La rubrica „Cărți. Reviste” sunt prezentate lucrările: Ilie Luceac, *Forța destinului sau fereastra prin care privești cerul*, Cernăuți, Editura „Alexandru cel Bun”, Editura DrukArt, 2020 (Maria Toacă, „Ce frumoși și luminoși sunt bucovinenii lui Ilie Luceac!”); Cristina Slavic, *Un erou al Bucovinei. Dimitrie Marmeliuc*, Suceava, Editura „Karl. A. Romstorfer”, 2019 (Mugur Andronic, „Un erou al Bucovinei – Dimitrie Marmeliuc”); Dumitru Găină, Teodor Cătălin Budacă, *Racovăț, satul refugiaților*, Iași, Editura „Sf. Mina”, 2019 (Natalia Luchiniuc-Projiuc, „«Racovăț, satul refugiaților» – o carte despre «un timp al suferinței și al răului în istorie»”); Ilie Tudor Zegrea, *Chipuri în oglindă: eseuri, tablete, interviuri*, Cernăuți, Editura DrukArt, 2019 (Marin Gherman, „«Chipuri în oglindă»: eseuri, tablete, interviuri de Ilie T. Zegrea”), Ion Maftci, *Familia Hurmuzaki și Unirea Principatelor Române, Centrul unionist – Tusculum Dulcești, ținutul Roman*, Roman, Editura Pairus Media, 2018; Olga Cervinski (coordonator), *Rectorul Cervinski. 100 de ani de la nașterea lui Konstantin Alexandrovici Cervinski (1919–2002)*, Cernăuți, Universitatea Națională din Cernăuți „Iuri Fedkovici”, 2019 (Alexandrina Cernov, „Lecturi despre locuri și personalități”); Maria Toacă, *Din toată inima, pentru Voroneț*, Cernăuți, Editura Misto, 2020 (Vasile Bărbuță, „Din toată inima pentru Voroneț”).

Despre a doua ediție a Școlii jurnalistului român, dedicată dicției, managementului editorial și combaterii știrilor false, eveniment organizat de Centrul Media BucPress – asociația jurnaliștilor români din Ucraina, cu sprijinul Institutului Cultural Român, compartimentul Comunități istorice, scriu Marin Gherman („Școala jurnalistului român din Cernăuți”) și Alexandru-Marian Crenganiș („Ecouri de la Constanța despre Școala jurnalistului român din Cernăuți”).

Rodica Jugrin

„«Scriptum». Publicație trimestrială a Bibliotecii Bucovinei «I. G. Sbiera»”, Suceava, anul XXVII, nr. 1–2, 2021, 40 p.; nr. 3–4, 2021, 40 p.

Periodicul trimestrial al Bibliotecii Bucovinei „I. G. Sbiera” din Suceava se apropie cu pași repezi de aniversarea celor trei decenii de existență. În anul 2021 (anul XXVII de apariție), în cele două numere duble apărute, „Scriptum” oferă publicului cititor, prin materialele bogate în informație de calitate și tipărite în excelențe condiții grafice, o imagine de ansamblu a evenimentelor culturale și editoriale locale, dar în egală măsură îl introduce în actualitatea vieții literare românești și internaționale. La fel, documentele, aniversările ori comemorările unor evenimente istorice constituie subiectul unor articole prin care autorii caută să păstreze și să transmită mai departe atât semnificațiile adevărului istoric, cât și încărcătura lui emoțională.

Astfel, numărul 1–2, 2021 al periodicului editat de Biblioteca Bucovinei „I. G. Sbiera” Suceava, își deschide paginile cu rubrica „Pledoarie”, unde Paraschiva Abutnăriței semnează articolul „Bucovina din inima mea”, al cărui final credem că poate găsi ecou adânc în prezentul pe care îl trăim: „Mi-aș dori ca Bucovina să nu fie un slogan bun de rostogolit în discursuri, ci să rămână o parte o parte a ființei fiecăruia dintre noi, astfel cinstindu-ne înaintașii și împlinind testamentul marelui Ștefan” (p. 1). O rubrică ce se

regăsește în ambele numere ale periodicului bibliotecii sucevene, „Comemorările Bucovinei”, este susținută de scriitoarea Maria Toacă, semnată la articolului „De 80 de ani murim și înviem cu martirii din Lunca Prutului” (în nr. 1–2, 2021, pp. 2–6) și de Ioan Abutnăriței, al cărui articol este dedicat martirilor de la Fântâna Albă: „Fântâna Albă cu ghiociei însângerați” (nr. 3–4, 2021, pp. 29–30). Tot în primul număr al periodicului, la rubrica „Document”, Alis Niculică publică, însoțit de un comentariu extins, un document semnat de Victor Morariu, „Sânzieni bucovinene în capitală” (pp. 7–9), „document important pentru vremea în care a fost scris și îl redăm așa cum a fost el întocmit, la prima mână și cu cele dintâi emoții, care întotdeauna sunt cele mai curate” (p. 7). Rubrica „*In memoriam* Emil Satco” îl omagiază pe bibliotecarul și cercetătorul Emil Satco, rămas în istoria culturală a Bucovinei prin redactarea unor lucrări de referință ca *Muzica în Bucovina* (1981) și *Enciclopedia Bucovinei* (2004) – prin inserarea unor documente autobiografice manuscrise și a unor pagini de amintiri semnate de foști colegi: Emil Satco, „Lungul drum al vieții” (pp. 10–14); Aurica Clim, „Amintiri, amintiri ... Despre Bibliotecă și colegi (1977–1990 – file de istorie trăită)” (pp. 15–16); Iulia Satco Coroviac, „Scrisoare Tatălui meu” (p. 17). Rubrica „Sinteze”, susținută de scriitorul sucevean Alexandru Ovidiu Vintilă, poate oferi unui cititor indecis sau ușor copleșit de noile apariții editoriale, sugestii de lectură fie a unui roman experimental (despre care Petru Creția scria că este o „carte vrăjită”), cum este *Manualul întâmplărilor*, de Ștefan Agopian, fie a unei noi „cronici a genocidului”, cum a fost prezentat de editură romanul lui Radu Aldulescu, *Istoria regelui gogoșar* (Alexandru Ovidiu Vintilă, „Recomandări de lectură. Mari scriitori români contemporani: Ștefan Agopian și Radu Aldulescu”, nr. 1–2, 2021, pp. 27–29). Nu lipsește nici îndemnul la lectura din opera unor autori „de raftul întâi”, pe „tema îmbolnăvirii istoriei și a evoluției ei iraționale”, temă prezentă într-o „narațiune fascinantă despre Bucovina” care poartă semnătura lui Radu Mareș, romanul *Când ne vom întoarce*, ca și în romanul *Cârpaciul*, al scriitorului american Bernard Malamud, care localizează acțiunea cărții sale în Kievul anului 1911, lăsându-și personajul principal să devină erou într-o „poveste cutremurătoare”. Alexandru Ovidiu Vintilă își încheie rubrica semnalând că volumul de povești al prozatoarei sucevene Doina Cernica, *Mierlă neagră pe zăpada albă. Povești ținându-se de mână cu surorile lor* (2020) a fost declarată Cartea lunii iunie 2021 de Institutul „Bukowina” al Universității Augsburg din Germania („Note de lector: *Când ne vom întoarce* de Radu Mareș și *Cârpaciul*, de Bernard Malamud”; „Cartea unei sucevece apreciată la Augsburg, în Germania”, nr. 3–4, 2021, pp. 31–33). Cititorii se întâlnesc cu textele semnate de Emil Simion în rubrica de „Proză”: „Săniuța” (nr. 1–2, pp. 30–31); „Ghiță, soția și pandemia” (nr. 1–2, pp. 31–33) și „Dangăt de clopot la Putna” (nr. 3–4, pp. 34–35). „Note de lector” (1–2, 2021) este rubrica în care se regăsesc materiale semnate de: Valeria Manta Tăicuțu, „Mierlă neagră pe zăpada albă”, (p. 34); Alexandru Ovidiu Vintilă, „O poezie a eliberării sufletului” (p. 35); Elena Pintilei, „Petrea Tabarcea, *Costâna – un sat din Bucovina*” (p. 36); Alexandru Ovidiu Vintilă, „Dragoș Olaru, *Mesaje din trecut*” (p. 37).

Rubrica dedicată celor „150 de ani de la Serbarea de la Putna” deschide numărul 3–4, 2021 al periodicului bibliotecii sucevene și cuprinde articole dedicate aniversării evenimentului din anul 1871, care a marcat intens viața culturală și națională a românilor bucovineni, personalităților culturale ale vremii implicate în organizarea și susținerea serbării – unele, rămase cvasi-necunoscute contemporanilor noștri, cum este tânărul conte Emanuil Logothetti: Cristina Slavic, „Mihai Eminescu și Serbarea de la Putna” (pp. 1–7); Dragoș Olaru, „Cernăuțeanul Emanuil Logothetti – unul din primii inițiatori ai Serbării de la Putna” (pp. 8–13); Petrea Tabarcea, „Vasile Bumbac și alte personalități din satul Costâna în pregătirea Serbării de la Putna” (pp. 14–21); Elena Pintilei, „I. G. Sbiera și Serbarea de la Putna” (pp. 21–23); Dimitrie Gusti, „La mormântul lui Ștefan cel Mare” (comentariu: Ion Filipciuc) (pp. 23–24); Alexandru Ovidiu Vintilă, „Serbarea Națională de la Putna – 150 (1871–2021). Concurs de creație literară” (p. 25); Iustin Teodor Rebenciuc, „Dor de țară și de pământ sfânt” (pp. 26–27). „Ziua Limbii Române” (31 august) este marcată în pagina realizată de Alexandru Ovidiu Vintilă (nr. 3–4, 2021, p. 28) prin publicarea poemului lui Nichita Stănescu, „Eu nu mă spăl de poporul meu”, însoțit și de câteva opinii critice referitoare la lirica stănesciană.

Prezența revistei „Scriptum” în spațiul revuistic sucevean oferă lectorilor bucuria și garanția întâlnirii cu informația de calitate și sugestii avizate pentru lecturi profitabile.

Elena Pascaniuc